

NEFRET SÖYLEMİNİN ENGELLENMESİNDE SİYASET KURUMU

THE ROLE OF POLITICS ON THE PREVENTION OF HATE SPEECH

Serpil OZULU¹

Öz

Demokrasinin vazgeçilmezlerinden sayılan ifade özgürlüğüyle ilişkili bir sorun olan nefret söylemi, neden olduğu toplumsal huzursuzluk, ayrımcılık, ötekileştirme ya da nefret suçları dolayısıyla günümüzün tartışılması gereken önemli kavramlarından biridir. İfade özgürlüğünün keyfi kısıtlanacağı düşüncesi, kavramının tanımının tam yapılamaması gibi nedenlerle nefret söyleminin engellenmesinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Ancak bu söylemin engellenmesinde etkin olabilecek siyaset kurumunun işlevini tam olarak yerine getirip getirmediği de değerlendirilmesi gereken bir konudur. Bu çalışmada nefret söyleminin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi, nefret söylemiyle siyaset kurumunun ilişkisi, söylemin engellenmesinde siyaset kurumunun işlevinin neler olabileceği ve bu işlevin nasıl gerçekleştirileceği konusu ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmada nefret söylemine dair siyaset kurumunun izlediği politikalar ve yaptığı yasal düzenlemelerle ilgili uluslararası örnekler ve Türkiye örneği' ne de yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nefret Söylemi, Söylem, Nefret Suçu, Ötekileştirme, Siyaset Kurumu.

Abstract

Hate speech is an important and current concept for being related to freedom of speech that is one of the essential element of democracy. Due to causing social trouble, discrimination, marginalization or hate crimes, hate speech is needed to dispute. Prevention of hate speech is faced with a problem because of presumption of arbitrary restrictions on freedom of expression or lack of right definition of the concept. However, whether the politics -that have the potential to be effective-realizes its function is a point to needed to review. In this study, evaluation of hate speech within the context of freedom of speech, relationship between has speech and politics, what the functions of politics can be about the prevention of hate speech and how these functions are realized are dealer with. Besides, the study includes the policies which are followed by politicians and international and national sample case about legal regulations on the hate speech.

Key Words: Hate Speech, Discourse, Hate Crimes, Marginalization, Politics.

¹ Arş. Gör., Turgut Özal Üniversitesi, İİBF, serpilo@turgutozal.edu.tr

GİRİŞ

İnsanın diğer varlıklardan üstün ve ayırıcı özellikleri anlatılırken ilk olarak onun düşünebilen ve düşündüklerini ifade edebilen bir varlık olması dile getirilir. Aklını kullanmaktan ziyade ifade yeteneğinin olması insanı diğer varlıklardan farklı kılan özelliğidir. Ne var ki insanın ifade yeteneğini kullanmasında onun var olduğu zamandan beri sorunlar yaşanmaktadır. İnsan kimi zaman dile getirme yeteneğini, ifade gücünü kullanmada engellenmiş, sınırlanmış; kimi zaman da sınırlanması gereken yerde durdurulamamıştır. Bu ayırıcı özellikten yoksun bırakılması ya da kısıtlanması ifade özgürlüğünün engellenmesi sayılıp ifade özgürlüğü için insan gayret göstermiş ve bu özgürlüğün mücadelesini vermiştir. Ne var ki insanoğlu ifade özgürlüğüne doğru sınırlar çizememesinden kaynaklanan, nefret söylemi olarak adlandırılan yeni bir sorunun sahibi olmuştur. Günümüzde toplumlar için önemli sorunlara neden olan ötekileştirmenin, kutuplaştırmanın ve nihayet nefret suçlarının kapısını aralaması nefret söyleminin üzerinde çalışılması gereken bir konu olduğunu göstermektedir.

İfade özgürlüğünden yola çıkılarak başvurulan ve toplumda hoşgörüsüzlüğün, kutuplaşmanın, ayrışmanın artması, huzurun ve toplumsal barışın bozulması gibi çeşitli sorunlara neden olan nefret söylemi, kimi zaman bireysel kimi zaman da medya ya da toplumda etkililiği olan önemli kimseler tarafından kullanılarak söz konusu sorunlara yol açmaktadır. Medya ya da topluma yön verebilecek kimseler tarafından kullanıldığında daha çok kimseye ulaşabilmesinden dolayı toplumda daha da yaygınlaşan nefret söylemi, ifade özgürlüğü kapsamının dışında tutulmalı ve bu söylemi kullananlar tarafından ifade özgürlüğüne sığınılmasının yolu kapatılmalıdır. Aksi takdirde nefret söyleminin doğuracağı toplumsal huzursuzluk, hoşgörüsüzlük, demokrasinin zarar görmesi, nefret suçları gibi sorunlarla toplum yüz yüze gelecektir.

Nefret söylemini engellemenin en etkili yolu toplumsal hoşgörüyü artırmak, önyargıları kaldırmak, bireylerin birbirlerine karşı saygısını artırmaya yönelik toplumsal eğitim olacağı gibi daha kısa sürede engellemeyi başarabilmek için de hukuki düzenlemeler yapılması gerekli görülmektedir. Hukuki düzenleme yapma yetkisini elinde bulunduran yasama organı, daha genel çerçevede siyaset kurumudur. Hem toplumda hoşgörüyü ve farklılıklara saygıyı artırma anlamında sivil toplumla birlikte etkinlik gösterebilecek olmasından dolayı hem de yasal düzenleme yapma yetkisine sahip olmasından dolayı çalışmada siyaset kurumuyla nefret söyleminin engellenmesinin ilişkisi incelenecektir.

1. Nefret Söyleminin Tanımı

Nefret Söyleminin içeriğini oluşturan ‘Nefret’ kelimesini Türk Dil Kurumu ‘bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu; tikslenme, tiksinti; birinin kötülüğünü istemeye varan tutku; yok etme isteğine varan bir yadsıma; sevmeme; uzaklaştırmayı, ortadan kaldırmayı isteme’ şeklinde açıklamıştır (tdk.gov.tr). Cortese nefret kavramının 1980'lere kadar bir objeye karşı duyulan hoşlanmama ve düşmanlık hissi olarak tanımlanırken 1980'lerin ortalarında herhangi bir bireyin, toplumun diğer bireylerine karşı ırk, cinsiyet, inanç vb. özelliklerinden dolayı beslediği negatif duygular ve düşmanlık olarak sosyal anlamda da tanımlanmaya başladığını söyler (Kınık, 2013: 2).

Bir duygu olan nefretle nefret söyleminin birbirinden ayrılması önemlidir. Bir nesneye ya da olguya yöneltilen nefret insani bir duygu olarak normalken nefret, bir ideolojinin parçası olduğunda tehlikeli bir konumdadır. Bir yiyecekten nefret etmek ya da çalışmaktan nefret etmek anlaşılabilir bir durumken ideolojinin bir parçası olan nefret insanların kendilerini ve ötekini, ideolojiye göre konumlandırmaya başlamasına neden olur. Nefret, bir kimliğin parçası olduğunda ise o kimlik kendisini nefret edilen gruptan bağımsız olarak

tanımlayamaz. İnsani bir duygu olan nefretin ideolojinin bir unsuru olup söylem haline gelmesinin tehlikeli sonuçları olmaktadır (Aygül, 2013: 20).

Nefret Söyleminin farklı tanımları vardır. Nefret söylemi en genel anlamda hoşgörüsüzlükten, tolerans gösteremeden kaynaklanan, nefret yayan söylem biçimidir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen 1997 tarihli bir tavsiye kararında yer alan tanım uluslararası alanda yapılmış tek tanım olarak önemlidir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tanımında, *“ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan dinsel hoşgörüsüzlük dahil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka ret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır. Bu anlamda ‘nefret söylemi’ muhakkak belirli bir kişiye veya gruba yönlendirilmiş yorumları kapsamaktadır.”* denilmektedir (Karadeniz, 2012:1).

Nefret söyleminin doğrudan ya da dolaylı, imalı ya da aleni, bir kerelik ya da tekrarlanan, otoriteye, güce dayanan veya dayanmayan şeklinde çeşitlendirmeleri vardır. Bu ayrımlar nefret söyleminin kurbanları üzerindeki etkisini ölçmeye yarar. Nefret söylemini engellemenin amacı başkasının haklarının gasp edilmemesini ve başkalarına zarar verilmemesini sağlamadır. Zarar fiziki şiddetten psikolojik şiddete, korkutmaktan dışlamaya çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Nefret söylemine dair yapılan bu ayırım zararın tespit edilmesinde ve hangi yöntemle engelleneceğine (yasal düzenleme, toplumsal eğitim vb.) karar verilmesinde işe yaramaktadır (Mcgonagle, 2013: 5).

Nefret söyleminin etnik kökene, ırka, ulusalcılığa, dinsel veya mezhepsel inanca, cinsiyete, toplumsal sınıfa, düşünceye ya da belli bir gruba yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin tanımına göre söylem, belli bir kişiye ya da gruba yönlendirilmiş yorumlardan oluşmaktadır. Seçilen kişi ya da grup düşünce, ırk, etnik köken, inanç veya sosyal durumuna göre nefret söylemine maruz kalıp dışlanma, ötekileştirilme gibi muamelelerle karşı karşıya kalmaktadır.

Nefret söylemi ırkçılık, cinsiyetçilik, ayrımcılık gibi kompleks sorunların tartışılmasındaki temel tanımlardanıdır. Geleneksel olarak nefret söylemi bir azınlığa, etnik kökene, dini ya da cinsel eğilimine göre belli bir gruba yönelik incitici ve nefret dolu konuşmalar, yazılar ve yaygın olarak iftiralara ifade eden bir kavramdır. Evrensel normatif bir tanımı olmaması söylemin serbestçe kullanılmasına neden olmaktadır. Söylemle ilgili temel bir nokta da tek bir kişiye ya da bir gruba yönelik kişisel bir saldırı olması ve negatif duyguları kışkırtmasıdır. Genel olarak bir gruba ya da azınlığa yönelik olarak tanımlanan nefret söylemi kimi zaman çoğunluğu da hedefleyebilmektedir (Peltonen, 2010: 52). Nefret söylemi ve onun getirisi nefret suçları her zaman için azınlıklara yönelik değildir; bazen bir azınlığa, bazen de toplumda çoğunluğa karşılık gelen bir kitleyi hedef alabilmektedir (Akıncı, 2009: 108).

Nefret söylemini manevi şiddet olarak değerlendiren Yardımcı psikolojik, fiziksel, sözel ve ekonomik şiddet türleri olduğundan bahseder. Alay etme, isim takma, yıkıcı eleştiriler, suçlamalar sözel şiddet olarak değerlendirilirken, kıskançlık, baskı uygulamak, gözdağı vermek psikolojik şiddet kapsamına girmektedir. Şiddet türlerinin tümünün temelinde egemenlik kurma isteği yer alır ve şiddetin amacı şiddet uygulanan kimseyi korkutmak, sindirmek, yönetmek, sömürmek ve onu kendi sosyal varlığı için bir tehdit olmaktan çıkarmaktır (Yardımcı, 2014).

Parekh’e göre nefret söylemi yalnızca bireylerin ya da bir grubun belirgin, ayırıcı bir takım özelliklerine yönelik duyulan nefreti açıklamak, savunmak, teşvik etmek veya üretmek değildir. Nefret ‘ötekilere’ yönelik saygısızlık, hoşlanmama, alçaltma, onaylamamanın

ötesinde, düşmanlık, inkar, zarar verme isteği, hedef grubu sessizleştirme, pasifleştirme isteği ve onlara karşı bir savaş deklarasyonu içermektedir (Peltonen, 2010: 52).

İçeriğinde ayrımcılık, dışlama, ötekileştirme, nefret, kin, düşmanlık, hakaret, saygısızlık, hoşgörüsüzlük, küçük düşürme, tehdit, baskı, sindirme gibi bireyler ve toplum için ciddi tehlikeler doğurabilecek unsurlar barındıran nefret söyleminin net bir tanımının yapılması ve engellenmesi adına gerekli adımların atılması toplum için hayati önem taşımaktadır. Nefret söylemi özünde ‘ifade etme, açıklama’ olduğundan engellenmesinin ifade özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelebileceği yönünde farklı fikirler olması bu tehlikeli söylemin ifade özgürlüğü kapsamında tartışmalı hale gelmesine de neden olmaktadır.

2. Nefret İçerikli Açıklamalar ve İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması Sorunu

İfade özgürlüğü bireyin düşüncelerini baskı ve zorlama görmeden özgürce ifade edebilmesini sağlayan özgürlüğüdür. İfade özgürlüğünün en iyi tanımlandığı ve uygulandığı sistem demokratik siyasi sistemlerdir. Demokrasinin gelişmişliği ile ifade özgürlüğünün kullanımı arasında birbirini olumlu etkileyen bir ilişki mevcuttur. Macovei’ye göre özgür ve demokratik bir ülkeden bahsedilebilmesinin yolu bağımsız ve tarafsız mahkemelerin korunması altında olan geniş kapsamlı bir ifade özgürlüğü hakkıdır (Macovei, 2005:7).

İfade özgürlüğü demokrasinin olmazsa olmazlarından. İfade özgürlüğünün olmadığı yerde farklı düşünceler dile getirilemez, farklılıkların ortaya konulamamasıyla da demokratik düzen için gerekli olan çok seslilik sağlanamaz. Demokrasinin ifade özgürlüğüne ihtiyacı olduğu gibi ifade özgürlüğünün tam ve sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi için de demokratik sistemin varlığı önemli bir gerekliliktir. Burbaker düşüncüyü açıklama özgürlüğü ile demokrasi anlayışının yakın ilişkisinin tartışılmazlığını “Düşüncüyü açıklama özgürlüğü demokrasiyi, demokrasi düşüncüyü açıklama özgürlüğünü gerektirir.” diyerek açıklamakta ve çoğulculuk ve hoşgörü değerlerinin demokrasi ve ifade özgürlüğüne temel oluşturduğunu vurgulamaktadır (Küzeci, 2007:180).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. Maddesindeki ifade özgürlüğü tanımı oldukça açıklayıcıdır: “Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir....” Bu maddeyle ifade özgürlüğünün üç unsuru olan kanaat sahibi olma özgürlüğü, bilgi ve kanaatlere ulaşma özgürlüğü, bilgi ve kanaat açıklama özgürlüğü teminat altına alınmış olmaktadır (Macovei, 2005: 11).

İfade özgürlüğünün kısıtlanmasının bireysel özerkliğe ve liberal demokrasi anlayışına ters düştüğünü savunan ve bundan dolayı sınırlandırılmasına karşı çıkan, bunun devlet müdahaleciliğini ve sansürcülüğü getireceğini vurgulayan görüşler vardır (Seaman, 2008: 100). İfade özgürlüğünün önemini vurgulayan Mill bu özgürlüğün kısıtlanmasının istenmeyen bir şey olduğunu, ancak özgürlüğün başkalarına zarar vermeme prensibinden dolayı ifade özgürlüğüne bir sınır belirlenebileceğini ama bu sınırın makul bir sınır olması gerektiğini belirtir. Düşünce özgürlüğü ve ifade özgürlüğü bir noktada birbirinden ayrılır. Düşünce özgürlüğü bireyin tamamen kendisiyle ilgiliyken ifade özgürlüğünün diğer insanlar için de sonuçları olabilmektedir. Bu noktada ifade özgürlüğü mutlak ve sınırsız değildir (Kınık, 2013: 16).

İfade özgürlüğünden de ziyade temel olarak özgürlüklerde başkalarına zarar vermeme anlayışı vardır. ‘Özgürlük bir başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biter’ olarak bilinen düstur, topluma dahil olup toplumca yaşamının kolaylıklarından yararlanan kimselerin yerine getirmeleri gereken sorumlulukları da olduğunu hatırlatır. Bireysel özgürlüklerin sınırı başkalarına zarar vermemektir. İfade özgürlüğünden yararlanılarak ifadenin nefret söylemine dönüşüp belli bir kitleye sözlü saldırı olarak kullanılması bireysel bir özgürlüğün ‘başkalarına

zarar vermeme' olarak çizilen sınırı aşmış olması anlamına gelir. Bu noktada ifade özgürlüğünün sınırı nefret içerikli açıklamalar olarak çizilmiş olmalıdır.

İfade özgürlüğünü mutlak bir değer olarak varsayıp bu özgürlüğün çatışma içinde olabileceği diğer insan haklarını yok saymanın temel olarak yanlışlığını vurgulayan Mahoney, ifade özgürlüğünün ayrımcılık yasağı, insan onuru gibi başka önemli değerlerle dengelenmesi gerektiğini belirtir (Stakic, 2011). Söylemin sınırlandırılmasında tehdit unsurunu vurgulayan yaklaşıma göre ifadenin/söylemin belirli bir kişi ya da grubu hedef alması, konuşanın konuşmasıyla ve ifadeleriyle bir mesaj gönderme ve korku salma niyetinde olması, korkunun gerçekçi olması ve şiddetin gerçekleşmesi muhtemel olması durumlarında ifadelere sınırlama getirilebilir (Vestal, 1993). Korkutma, gözdağı, şiddetin insan onuru için kabul edilemezliği ve insan haklarına da aykırılığı göz önünde bulundurulduğunda bu tür unsurlar içeren ifadelerin engellenmesi, ifade özgürlüğünün başka önemli değerlerle dengelenmesi gerekliliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kınık'ın Gelber'den aktardığına göre de nefret söyleminin en belirgin etkisi mağdurlarını kısıtlaması, ayrımcı mesajlar vermesi, eşitsizliğe neden olması ve mağdurlarını sessizleştirmesidir. Mağdurların sessizleştirilmesi nefret söylemindeki en büyük sorundur. Nefret söylemi diyalogdan kaçış, mağdurların sessizleştirilmesi ve buna bağlı olarak marjinalleştirilmesidir. Hedef kitlenin sessizleştirilmesi yoluyla düşünce çeşitliliği de engellenmiş olur (Kınık, 2013: 3). İfade özgürlüğüne sığınarak gerçekleştirilen nefret söylemi aslında başka kesimlerin ifade özgürlüğüne onları sessizleştirmek yoluyla engel olmaktadır.

Nefret söyleminin temelinde hoşgörüsüzlük ve önyargı vardır. Önyargı, genel anlamda peşin hükümlere dayanan olumsuz fikirler, hoşgörüsüzlük ya da belirli bir gruba yönelmiş olan nefret olarak tanımlanabilir (Sosyal Değişim Derneği, 2010). Nefret söyleminde bulunanların düşünce, inanç, etnik köken, sosyal sınıf vb. yönden farklılık taşıyanlara yönelik hoşgörü ve tolerans gösterememekle birlikte kendi nefret söyleminin ifade özgürlüğü bağlamında kabullenilip saygı ve tolerans gösterilmesini beklemesi makul bulunmamaktadır.

Nefret içerikli açıklamaların ifade özgürlüğünün dışında değerlendirilip nefret söyleminin engellenmesiyle toplum için birçok zarar önenebilecektir. Nefret söyleminin sonucunda mağdurların da şiddetle tepki vermesi muhtemel olduğu gibi başka kimselerin söyleme maruz kalanlara karşı tahrik edilmesi sonucu da doğabilir. Ayrıca, herhangi bir şiddet eylemi yaşanmasa bile nefret söylemi mağdurların psikolojisini olumsuz etkilediği için de ortaya bir zarar çıkmış olmaktadır. Nefret söyleminin kişilik haklarına saldırı yönü olduğu da göz ardı edilmemelidir (Küzeci, 2007: 182). İfade özgürlüğünün toplumda eşitliğin, toplumsal barışın ve demokrasinin bir gereği olduğu ve nefret söyleminin eşitliğe, toplumsal barışa ve demokrasiye olumsuz etki ettiği düşünüldüğünde zararların nedeni olan nefret söylemini ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmenin demokrasiyle bağdaşmadığı görülmektedir.

3. Siyaset Kurumu ve Nefret Dili

Nefret söyleminin temelinde önyargı, hoşgörüsüzlük, taraf tutma, ayrımcılık, yabancı korkusu ya da düşmanlığı, cinsiyetçilik, homofobi vb. yatar. Nefret söylemine neden olarak sayılan bu durumların varlığı adaletsizliklere, başkalarının haklarının gasp edilmesine, barışı yaralamaya yol açabilme potansiyeline de sahiptir. Nefret söyleminin çeşitli boyutlarından biri olan politik boyutu, "demokratik mücadele ile mağlup edilen tüm gerici fikir ve teorileri yeniden canlandırma amacı güden ve demokratik mücadelenin kazanımlarını yıkmayı amaçlayan bir söylem"dir. Dolayısıyla, nefret söyleminin yozlaştırıcı ve demokratik düzeni yaralayıcı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Sosyal Değişim Derneği, 2010: 10). Demokrasinin hem gerekliliği hem de getirisi olan ifade özgürlüğünün demokrasiye net bir

biçimde zarar veren nefret söylemini kapsamı içine alması ifade özgürlüğü-demokrasi ilişkisi açısından bir çelişkidir.

İleri düşünce yapısı için ‘ötekiler’ in varlığına ihtiyaç duyulur ve diğerlerinin de bakış açıları göz önünde bulundurulur. Ancak, nefret söylemi ile ‘ötekilik’ zarar görmekte ve başkalarının düşünceleri ve değerlendirmeleri hesaba katılmamaktadır. Dolayısıyla düşünce farklılığı zarar görmekte ve ileri düşünceden nefret söylemi nedeniyle mahrum kalınmaktadır (Kınık, 2013: 46). Güçlü demokrasi için ihtiyaç olan ileri düşünce, farklılıkları ve ötekilerin görüşlerini barındırır. Nefret söylemiyse öteki olana tahammülsüzlüğüyle demokrasinin bir gereğini yok etmeye çalışarak demokrasiye zarar vermektedir.

A. Siyasi Liderlerin Söylemde Etkisi

Genel anlamda söylemi üreten, güç sahipleridir. Foucault’ya göre iktidarsız söylem olmaz, söylem daima iktidarla örtüşür. Van Dijk’e göreyse toplumda gücü kontrol etmek için söylem kontrol edilmeli ve söylem sadece insanların davranışlarını kontrol altında tutmak değil aynı zamanda onların zihinlerini de etkilemek ve ele geçirmektir. Bilgiyi, ideolojiyi ve eğilimleri kontrol etmek insanların davranışlarından ziyade akıllarını kontrol etmenin garanti bir yoludur (Koncavar, 2013:676). Bu anlamda toplumda yaygın olan söylemde güç sahiplerinin etkisi vardır; söylemde nefret ve hoşgörüsüzlük hakimse gücü kontrol edenlerin bu söylemdeki etkileri göz ardı edilmemelidir. Güç sahibi olarak aklımıza ilk gelen devlet olsa da hakim güç topluma ve zamana göre değişebilir. Ancak genel düzene göre düşündüğümüzde devleti hakim güç kabul edersek nefret söylemi siyasetten/siyasetçiden siyaseti/siyasetçiyi destekleyen vatandaşa, yani toplumun belli bir kesimine yayılabilmektedir.

Erol’un Zonana ve Reyna’dan aktardığına göre nefret söylemine yönelen kimseleri üç farklı kategoride değerlendirmek mümkündür: ilk olarak sokaktaki vatandaş, komşular ve arkadaşlar nefret söylemini kullananlar olarak gösterilebilir. İkinci olarak eylemleri daha kitlesel bir formata büründüren örgütler ve gruplar sayılabilir. Kişiler sahip oldukları önyargıları ve hoşgörüsüzlükleri bireysel olarak ifade etmekten çekindiklerinde, örgütler ve gruplar şemsiyesi altında çok daha rahat bir şekilde ifade ederler. Bir grup olarak nefreti dile getirmek, kişilerin güçlü hissetmelerine ve nefretlerini daha rahat ifade etmelerine neden olur. Nefret söylemine yönelen kategorilerden üçüncüsü ise ‘devlet’tir (Erol, 2012: 6).

Devletten kastedilen devleti yönetme yetkisini elinde bulunduran siyasi sorumlulardır. Devlet kimi zaman eşitliği sağlayamama, ayrımcılığa neden olma yoluyla, kimi zaman da partililik anlayışı sonucu yetkililerin diliyle nefret söylemini kullanma yoluna gidebilmektedir. Bu iki yol izlenmemiş olsa bile nefret söylemi ve nefret suçlarıyla ilgili gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirip bunları engellememe yoluyla devlet nefret söylemine kaynaklık edebilmektedir. Bu anlamda devlet nefret söylemini gerçekleştirmek adına pozitif bir eylem gerçekleştirmese bile nötr pozisyonda durması da nefret söylemini engellemek anlamına geldiğinden, siyasilerin bu söylemiyle ilgili kritik bir role sahiptir. Nefret söylemini kullandığından bahsedilen birinci ve ikinci grubu engelleme yetkisine sahip olan da yaptırım gücünü elinde bulunduran devlettir.

Sözün etkililiğinde söylenen söz kadar söyleyenin de önemli olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda siyasetin sözcüleri ‘Liderlerin’ kullandığı dilin önemi daha da ön plana çıkmaktadır. Siyasi partiler genellikle liderleriyle özdeşleştirildikleri için liderin söylemi partililer için çok büyük önem taşımaktadır. Özellikle karizmatik kabul edilen bir liderin parti tabanı üzerindeki etkisinin göz ardı edilemeyeceği düşünüldüğünde liderin kullandığı dili siyasetin dili olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Siyasi liderler nefret söylemine temel oluşturan önyargı, hoşgörüsüzlük, taraf tutma, ayrımcılık, yabancı korkusu ya da düşmanlığı, cinsiyetçilik, homofobi vb. içeren konuşmalar yaptıkları takdirde söylemin nefret içerikli

olmasının yanında, bunun parti tabanına yayılması yoluyla nefret söylemi toplumda daha geniş bir biçimde yer bulacaktır.

AİHM ifade özgürlüğü ile nefret söylemi arasındaki yakın ilişkiden dolayı nefret söylemiyle alakalı davalara bakarken konuşanın amacını anlamaya çalışmaktadır ve ifadelerin amacının toplumu bilgilendirmek mi yoksa nefreti yaymak mı olduğuna göre karar vermektedir. Mahkeme, nefret söylemini yayma konusunda siyasetçilerle ilgili ise daha katı bir tutum izlemekte ve siyasetçilerin bu konuda sorumlulukları olduğunu vurgulamaktadır (Çetin, 2012: 31). AİHM' in bu tutumu siyasetçilerin nefret söyleminin yayılmasındaki potansiyel etkileriyle ilgili fikir vermektedir.

Avrupa Konseyi'nin 'Siyasi Söylemde Nefret Faktörü' başlığıyla düzenlediği konferansta nefret söyleminin Avrupa'da sadece bireylere değil gruplara da yöneltilen şiddet eylemlerine yol açtığı, bu eylemlere özellikle Müslümanların ve Romanların maruz kaldığı ve siyasilerin söylemlerinin etkisinin internet ya da medyanın etkisinden daha az olmadığı için söylemleriyle ilgili özel bir sorumluluklarının olduğu bu yüzden de siyasilerin söylemlerine daha belirgin bir özen göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır (Jagland, 2013).

Siyasi tartışmaların içinde bulunan herkes ifade özgürlüğünün genel sınırlamalarına tabidir. Ancak siyasi tartışmaların öneminden dolayı siyasi açıklamalara tanımlar, içerik ve ifade biçimleri gibi belli konularda sınırlar getirilir. Siyasi açıklamalar kamuda tartışılan bir konuya katkıda bulunmak, öğretici olmak, seçimleri kazanmak için toplumca hassas olan konuları kendi çıkarına kullanmak şeklinde olabileceği gibi kışkırtıcı, nefret dolu ya da şiddete yönelen açıklamalar şeklinde de olabilir. İyi plan ve hesap yapılmış seçim kampanyaları oluşturulabileceği gibi, düşünülmezsizin miting meydanlarındaki hararetin şiddetiyle savunulan konular da olabilmektedir. İfade özgürlüğü mutlak sınırsız değildir; kullanılmasında kişilere bazı görev ve sorumluluklar yükler ve siyasetçiler de insan haklarını korumada vazgeçilmez bir adım olan her türlü toleranssızlığa karşı mücadele etmede özel bir görev ve sorumluluğun sahibidir. Demokratik toplumlardaki siyasi ifade özgürlüğü herhangi bir ayrımcı, ırkçı ya da hoşgörüsüzlük, toleranssızlık anlamına gelecek fikirleri açıklama özgürlüğünü içermez (Mcgonagle, 2013: 21). Siyasiler üzerlerine düşen özel görev ve sorumlulukları dikkate almadıkları takdirde siyasi nefret söyleminin doğmasına neden olmaktadır.

Siyasi liderlere duyulan sevgi, siyasi partiye/ideolojiye olan bağlılık ya da iktidarın gücü elinde bulunduran yapı olması kimi zaman bireyleri siyasi liderler, partinin ileri gelenleri ya da iktidar tarafından oluşturulan söylemin mutlak doğru olduğu yanılgısına düşürebilmektedir. Bu yanılgı oluşturulan söylemin meşruluğu kabulünü de beraberinde getirmektedir. Bu noktada siyaset kurumunun ürettiği olumsuz söylem bireylerin de bu olumsuzluğu tekrarlamasına neden olacaktır. Siyasi bir ihtiyaç olarak 'biz-ötekiler' anlayışı oluşturmaya çalışan siyasiler bilinçli ya da bilinçsiz olarak nefret söylemine kapı aralayabilmektedirler. Hernandez' e göre nefret söylemi meşrulaştığında söylem toplumda kimi grupların dışlandığı ve ayrımcılık hareketlerinin normal kabul edildiği bir sosyal iklim oluşturacak, toplumda kaosa neden olup hedef grupların zarar görmesi ve eşitliğin bozulması gibi sonuçlar doğuracaktır (Hernandez, 2010: 6). Bu noktada siyaset kurumu söylem üretirken nefret söylemine dönüşmemesi için özel bir hassasiyet göstermelidir.

İfade özgürlüğü nefret söylemine dönüştüğünde kamusalılık, eşitlik ve bireyin politik olma haklarını da engellemektedir. Genel olarak kamusalılığın engellenmesi totaliteryanizmin ana nedenlerinden biridir. Kamusalılık totaliterliğin önündeki engel olarak değerlendirilir ve kamusalılık engellenerek bireyin rejimin bir parçası olmasının, genel eşitlik prensibinin ve yönetimde farklı perspektiflerin önüne geçilmiş olur. Bireylerin politik olmaları engellenerek kamusal alandan çekilmeleri de nefret söylemiyle sağlanır. Başka bir deyişle nefret

söyleminin neden olduğu kamusal yaşamın engellenmesi, mağdurların kamusal alandan uzaklaştırılması totaliterliğin önünü açan bir uygulamadır (Kınık, 2013: 45). Nefret söyleminin siyasi gücü elinde bulunduranlar tarafından kullanılması ve yaygınlaştırılması farklı düşüncelerin sesini kesmek suretiyle yönetimin totaliterleşmesi tehlikesini daha çok taşımaktadır. Bu noktada farklı düşüncelerin önündeki engelleri kaldırma sorumluluğu olan siyasi iradenin nefret söylemini benimsememesi ve bu söylemi engelleme çalışmasında bulunması demokratik siyasi sistemin bir gereğidir.

Vatandaşların söylemi kolay benimsemelerinin nedenlerinden birinin de siyasi lider ya da medyadan etkilenmekten de öncelikli olarak nefret söylemiyle ilgili bilincin toplumda oluşmaması olduğu söylenebilir. 2013 Eylülünde Başbakan tarafından açıklanan demokratikleşme paketinde nefret suçlarıyla ilgili yasal düzenleme yapılacağı belirtilmesi üzerine birkaç haber ve kısa değerlendirme dışında nefret suçları gündemde yer bulamadı (Dil, 2013). Nefret söyleminin suça dönüşmüş haliyle ilgili yasal düzenlemelerin bile ilgi çekmediği bir durumda nefret söylemiyle ilgili yeterli araştırma, değerlendirme ve toplumu bilgilendirme çalışması yapılmadığı çıkarımını yapmak mümkündür. Toplumun nefret söyleminin tehlikeli sonuçlar doğurduğu konusunda bilgilendirilmesiyle toplumun belli bir kesiminde söylemle ilgili hassasiyet oluşmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla nefret söylemiyle ilgili tartışmaların artması, konunun gündeme getirilmesi yararlı olmaktadır. Hernandez, Latin Amerika'daki nefret söylemine dair yaptığı bir çalışmada nefret söyleminin dünyada gittikçe yaygınlaşmasından dolayı söylemle ilgili tartışmaların artmasının kritik olduğunu; konunun tartışılmasının sağlıklı ve verimli yasal düzenlemeler yapılmasına yardımcı olacağını belirtmektedir (Hernandez, 2012: 2). Siyasi partilerin devleti yönetmek, muhalefet etmek gibi işlevlerinin yanında 'eğitime' işlevi denilen toplum için önemli olan bir konuyu gündeme getirme, konuyla ilgili topluma açıklayıcı bilgi verme, bilinç ve farkındalık oluşturma gibi bir işlevleri de vardır. Nefret söyleminin gündeme getirilip tartışılması konusunda tüm yük siyasilerin omuzunda olmasa da eğitim işlevlerini gerçekleştirme adına siyasilerin bu konuda adım atmaları önemlidir.

Nefret söylemine karşı mücadelede devletin yasama ve yargı organları işlevsel olmalıdır. Yasama organı nefret söyleminin engellenmesi için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalı; nefret söylemini kullananlara karşı yargı organları da sorumluluk alanına giren çalışmaları gerçekleştirmelidir. Devlet adaletli bir şekilde hakem görevi görüp toplumun (nefret söylemi mağduru olan) belli kesimlerini (nefret söylemini gerçekleştiren) diğer kesimlerine karşı korumakla yükümlüdür. Devletin temsilcileri olan siyasi figürlerin, bu sorumluluğu yerine getirmemekle birlikte siyasetin anahtar kurumları olan dahil oldukları siyasi partilerini merkeze alarak toplumu ayrıştırıcı ya da belli kesimleri ötekileştirici söylemleri bizzat benimsemeleri toplum açısından oldukça tehlikelidir. Çünkü bu durum nefret söylemini engellemesi gereken siyasilerin tam tersine söylemi meşrulaştıracak adımlar atmaları anlamına gelmektedir.

B. Siyasetin Bir Aracı Olarak Medyada Nefret Söylemi

Topluma her türlü bilgiyi aktarma işini yapan medyanın söylem oluşturmada önemli bir etkisi vardır. Söylemin önemli bir unsuru olan medyanın hakim gücün etkisinde olması demokratik yönetimler de dahil olmak üzere bir çok ülke için geçerli bir durumdur. Bu noktada medya ve siyasetin söyleminin çoğu zaman aynı doğrultuda olması kaçınılmazdır. Siyaset kurumu gibi medya da toplumu geniş çapta etkileme imkanına sahip olduğundan nefret söylemini kullanması engellenmediğinde söylemin toplumda görülecek zararlarının sorumlularından olacak ve nefret söyleminin meşru olduğu izleniminin oluşmasına da neden olacaktır.

Kitle iletişim araçları bireylerin kitleyle kurma ihtiyacı duyduğu zihinsel bağı kurmaktadır. Bireyler, medyadaki imgelerden yararlanarak içinde yaşadıkları toplumun sosyal gerçeklerini ve yaşananları yorumlayabildikleri için medyanın yönlendirmesinden etkilenmektedirler. Medya, kullandığı dil ve söylemle bireyleri “ortak duygu” ya yönlendirebilir ve zihinsel anlam haritalarının oluşmasını sağlar; bu yüzden de iktidarların vazgeçemediği “rıza” üretim araçlarıdır (Aygül, 2013: 72). İktidarlar bu rıza üretim aracını söylem oluşturmada da kullanırlar. Güç sahiplerinin oluşturmaya çalıştığı söylemin medyada ne kadar yer aldığı ve medya aracılığıyla ne kadar gerçekleştirildiği ise gücü elinde bulunduranların medyayı ne kadar tahakküm altında tuttuklarıyla ilişkilidir. Başka bir deyişle medya siyasetteki en aktif yapı olarak görülen iktidarın ne kadar otoriter olduğuna bağlı olarak siyasetin söylem üretme aracıdır.

İnceoğlu ve Sözeri’ ne göre söylem kimin söylediği, ne niyetle söylediği, ne durumda ve kime söylediğine (bağlamına) göre varlık gösterir ve Van Dijk söylemi kontrol etmenin ilk şartının, söylemin bağlamını denetlemek olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, Nefret söyleminde medyanın sorumluluğundan bahsedilirken Toplumsal iktidarın ve seçkinlerin sözcüsü olan gazetecilerin haber kaynaklarıyla kurdukları ilişkilerin, haberin üslubu, haberin sunumu, yapılan alıntılar, atılan başlıklar, haberdeki anlamı ve ideolojiyi oluşturan söylemin unsurları olduğu belirtilmektedir. Nefret söyleminin engellenmediği durumlarda haber, var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak, söylem ve ideolojiyi kullanıp, ‘biz’ ve ‘öteki’ oluşturur; olumsuz, alaycı ifadeler, küfür, hakaret, aşağılama kullanarak ötekileştirdiği grupları kamu güvenliğini tehdit edici ‘potansiyel risk ve tehdit saçan öcüler’ gibi sunar; toplumdaki ‘öteki’ne karşı önyargıları ve nefret suçlarını kışkırtır. Medya, özellikle kriz ve çatışma dönemlerinde nefreti ‘öteki’lere karşı yöneltir, cinnet ve linç atmosferi yaratır ve sonuçta bu atmosfer meşru ve doğal olarak içselleştirilir (İnceoğlu, Sözeri, 2012:2).

Gücü elinde bulunduranların ideolojik aygıtı olarak medyanın, söylem oluşturmadaki etkisini görmek için yazılı ve görsel basın yanında ‘yeni medya’ denilen ‘facebook’, ‘twitter’ gibi internet iletişim araçlarına da bakmak faydalı olacaktır. Özellikle facebook ve twitter sayfalarında ya da herhangi bir haberin veya bireysel açıklamanın üzerine yapılan okuyucu yorumlarında nefret içeren ifadeler rahatlıkla görülmektedir. Siyasal ve toplumsal olayların sosyal medyada çok hızlı bir şekilde yer alması, bu olaylarla ilgili destek grupları ve muhalif grupların oluşması kutuplaşmayı, karşılıklı tepkileri ve bir adım ötesinde de nefret içerikli açıklamaları netice vermektedir (Aygül, 2013: 118).

Sosyal medyanın yeni olması dolayısıyla, bu alanla ilgili yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı söylenebilir. Son yıllarda gerçekleşen Arap Baharı gibi toplumsal tepkilerle birlikte sosyal medyanın topluma etkisinin büyüklüğünün ortaya çıkmasıyla da bu etkiden yararlanmak isteyen kişi ya da grupların olması normal karşılanmaktadır. Bu etkiden yararlanmak isteyenlerin arasında ideolojik bir aygıt olarak medyayı kullanan güç sahiplerinin ve siyasilerin de olması sosyal medyada kutuplaşmayı artırıcı etki ettiği görülmektedir. Sosyal medyada tartışılan siyasi ya da toplumsal olaylar üzerinden siyasi, dini ya da etnik kimliklere yönelik nefret içeren ifadeler kullanılabilir. Tartışmaların yüz yüze olmaması, kişilerin gerçek kimliklerini ortaya koymadan sosyal medyada bulunabilmesi bu ortamlarda nefret içerikli ifadeler kullanılmasını kolaylaştırmaktadır.

Toplumun belli bir kesimi için kullanılan nefret dili toplumda kutuplaşmalara yol açarak toplumsal barış ve huzur ortamı için tehdit oluşturur. Kutuplaşan taraflardan nefret söylemi yöneltilen taraf için en büyük sorunlardan biri bu topluluğun ‘ötekileştirilmesi’dir. Ötekileştirmeden kastedilen dışlama, toplumun bir parçası olmadıklarını mağdur kesimin kendisine ve toplumun diğer kesimlerine kabul ettirmeye çalışmadır. Nefret söylemi yöneltilen kesimin ‘kötü’ görülmesinin bir sonucu olarak kimi zaman mağdur kesim ‘dış

mihrak' olarak yani topluma ait olmayan olarak görülür ve dikte edilir. Bu yaklaşım nefret söylemi mağduru kesimin demokratik katılımı için bir engel teşkil etme tehlikesi taşımaktadır.

Sosyal Değişim Derneği'nin yayınladığı rapora göre nefret söylemi yöneltilen kesimin maruz kaldığı durumlardan biri de bu kesimin sessizleştirilmesidir. Nefret söylemi yoluyla telaffuz edilen belli kelimeler sürekli tekrarlarla klişeleştirilir; mağdur kesimin üzerindeki baskının artmasına neden olur. Bu yolla nefret söyleminin hedefindeki gruplar sinikleştirilir, pasifleştirilir ve demokrasinin bir gereği olan sisteme eşit şekilde katılma yönündeki motivasyonları kırılır. Topluluk demokratik müzakerelere katılmayan ve topluma bu anlamda herhangi bir katkı sunamayan hale gelir (Sosyal Değişim Derneği, 2010: 11). Nefret içeren ifadelerin tekrarlanması ve klişeleştirilmesinde medya organlarının etkili olduğu görülmektedir. Kitlelere ulaşma gücünü elinde tutan medya nefret ifadelerinin daha çok kişiye ulaşmasına, yayılmasına ve tekrarlanmasına aracılık etmektedir.

Nefret söyleminin engellenmesi için Avrupa devletleri tarafından eylem planlama ve programlama, nefret söylemine dair veri toplama, kayıt ve raporlama, çatışmaların arabulucuya çözülmesi için eğitim, kolluk görevlileri, yargı görevlileri ve diğer kamu görevlilerine eğitim verdirme gibi birçok politikanın yanında medya alanında da belli politikalar geliştirilmiştir. Norveç'te Basın Derneği basına yönelik etik uygulama kuralları oluşturmakta, Macaristan'da meslek örgütleri ve sermaye örgütlerinin etik kuralları nefret söylemine dair düsturlar içermekte, Finlandiya'da internet adabı için oluşturulan kitapçık yine nefret söylemine yönelik yasaklamalar içermekte, İsviçre'de Basının ayrımcılık anlamına gelebilecek etnik köken, din, cinsiyet gibi özelliklere gerekmedikçe atıfta bulunması engellenmekte ve Yunanistan, Letonya, İsveç, Birleşik Krallık gibi diğer Avrupa ülkelerinde de başta ırkçılığa karşı olmak üzere ayrımcılık ve nefret söylemine dair birçok düzenleme bulunmaktadır (Weber, 2009: 92). Üye devletlerde medya alanında nefret söylemini engellemeye yönelik gerçekleştirilen tüm bu uygulamalar etkililik ve etkinliğinin birebir aynı olacağını söylemek mümkün olmasa da örnek alınacak niteliktedir.

Nefret söylemindeki asıl sorun sadece söylem olarak kalmaması, aksiyon üretmesi ve nefret suçlarını ortaya çıkarmasıdır. Yani nefret söyleminin tehlikeli olan yönü nefret suçlarına yol açması, bu suçlara yönelik teşvik, tahrik, provoke içermesidir. Nefret söylemi içinde potansiyel şiddet ve suç vardır. Nefret söyleminde bulunan tarafın militanlaşması ve nefret suçuna yönelmesi ihtimali yüksektir. Bu yönüyle suç tehlikesine açık olan söylemi engellemek konusunda medyaya engel olabilecek güç siyaset kurumudur. Nefret söylemiyle ilgili yasal düzenlemeleri yapabilecek olan irade de siyasi iradedir, yasama yetkisini elinde tutan parlamentodur. Örneğin basın özgürlüğü sıralamasında 180 ülke arasında 154. Sırada yer alarak Libya, Irak, Afganistan, Zimbabve, Gambiya, Burma, Kongo, Etiyopya, Burundi gibi ülkelerin gerisinde kalan Türkiye'de (Sınır Tanımayan Gazeteciler, 2014) basın habercilikte kısıtlandığı kadar nefret söyleminde özgürdür. Etnik kökene, dini inanca, mezhebe veya siyasi görüşe göre hedef göstermeler, ötekileştirmeler Türk Basınında bolca bulunmaktadır. Bunlar zaman içinde en yakını Hrant Dink Cinayeti olmak üzere pek çok aydınının ölümü, Zirve Katliamı ya da laik-dindar, Alevi-Sünni, Türk- Kürt gibi kutuplaştırmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de medyayı nefret söyleminde engelleyen herhangi bir yasal düzenleme olmaması ve hatta zaman zaman kimi siyasetçilerin kullandığı ayrıştırıcı ve nefret içeren ifadelerin medya yoluyla halka ulaştırılması karşılaşılan bu tür sorunlara kaynaklık etmektedir. Bu noktada nefret söylemi konusunda siyasilerin toplumu eğitime, örnek olma gibi işlevlerinin yeterli olmadığı hem medya organlarını hem de bireyleri ya da toplulukları kapsayacak nefret söylemini engelleme ve yaptırım uygulama amacıyla yasal düzenlemeler de yapmaları gerekmektedir.

C. Nefret Söyleminin Gerçekleştirilmesi ve Yasal Düzenlemelerde Türkiye Örneği

Sadece mağdurlarına değil toplumun tümüne zarar veren nefret söylemini engellemenin etkin bir yolu bu noktada yasal düzenleme yapmaktır. Yapılacak yasal düzenleme hem önleyici hem de yaptırım uygulama yönünde olduğunda etkililiğinin artacağı düşünülmektedir. Yasal düzenlemenin önleyici kısmı ifade özgürlüğünü nefret içerikli ifadelerin kullanılmasını önlemek amacıyla sınırlamaktır. Nefret söyleminin gerekçelendirilmesinde kullanılan ifade özgürlüğü düşünce özgürlüğü gibi mutlak sınırsız değildir. Dolayısıyla nefret söylemini engellemek amacıyla demokratik ve çoğulcu toplumlarda da ifade özgürlüğünü kısıtlayan ya da ayrımcılığa karşı net hukuki düzenlemeler yapılmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ait 12 no' lu Protokolün ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasıyla ilgili 1. maddesinde "*Yasa ile öngörülmüş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasî veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır. Hiç kimse, hangisi olursa olsun hiçbir kamu makamı tarafından özellikle 1'inci fıkrada belirtilen gerekçelere dayalı bir ayrıma maruz bırakılamaz.*"(Weber, 2009: 80) denilerek hem devletin hem de vatandaşların nefret söyleminin unsurlarından sayılan ayrımcılık yapması yasaklanmıştır. Ayrıca yine AİHS'nin 10. Maddesine göre ifade özgürlüğü hakkının kullanımının bazı görev ve sorumlulukları da beraberinde getirdiği ve bu hakkın yasalarla belirlenen ve demokratik toplumun gerekleri olan bazı kısıtlamalara veya cezalara maruz kalabileceği ifade edilmiştir (Kınık, 2013: 54).

Nefret söylemiyle mücadelenin önemli mekanizmalarından birisi olan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi de ifade özgürlüğüne belli sınırlamalar getirilebileceğini kabul etmektedir. BM Anlaşması'nın 20. Maddesinde dini milli, ırksal herhangi bir ayrımcılık anlamına gelebilecek düşmanlık içeren propaganda yapmanın yasalarla sınırlanması gerektiği belirtilmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesinde de ifade özgürlüğü temel haklardan sayılırken 29. Maddesinde bu hakkın mutlak ve sınırlanamaz bir hak olmadığı, başkalarının hak ve özgürlüklerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla, demokratik toplumunun genel refahı ve kamu düzeninin tesisi için ve erdemliliğin bir gereği olarak herkesin ifade özgürlüğünün yasalarla belirlenmiş bazı sınırlamalara maruz kalabileceği açık bir şekilde belirtilmektedir (Kınık, 2013: 53, 62). Hem AİHS ve İHEB'deki bu maddeler hem de AİHM'nin bazı kararları², Irkçılık ve hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu gibi kurulan komisyonlarla yapılan çalışmalar, ifade özgürlüğünün önemli bir hak olduğunu vurgulamakta ancak bu hakkın mutlak olmadığı ve ayrımcılık, başkalarının haklarına saldırı içerdiği ya da açıkça nefret söylemine dönüştüğü bazı durumlarda sınırlanabileceğini göstermektedir.

² Örn. **Feret v. Belçika kararı, 2009** (siyasi parti başkanı ve parlamenter Daniel Feret' in partisi tarafından "Belçika'nın İslamlaştırılmasına karşı çık", "sahte entegrasyon politikasına dur" ve "Avrupalı olmayan iş arayanları evlerine gönder" sloganlarını içeren el ilanları dağıtılması sonucunda Feret, ırk ayrımcılığını tahrik nedeniyle mahkum olmuş ve kamu hizmetinde bulunma ve 10 yıl süreyle parlamenterlik görevinden ihraç cezasına çarptırılması nedeniyle ifade özgürlüğünün kısıtlandığına dair açtığı davada mahkeme ifadelerin nefret duyguları uyandırmaya müsait olduğunu açıklamış, ifade özgürlüğü ihlali olmadığına karar vermiştir.)

Leroy v. Fransa kararı, 2008 (karikatürist Leroy, Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik düzenlenen saldırıyla ilgili bir karikatüründe "hepimiz bunu hayal etmiştik, Hamas başardı." İfadesinden dolayı para cezasına çarptırılmış, AİHM'e ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla başvuran Leroy, şiddete destek, mağdurları onurunu küçültmek, kamuoyu tepkisini tahrik etmek, kamu düzenine gözle görülür etkide bulunmak, şiddete yöneltme kapasitesine sahip olmak nedenleriyle haklı bulunmamıştır.) (aihgunlugu.blogspot.com).

Uluslararası belgelerde nefret söylemini engelleme adına ifade özgürlüğünün kısıtlanabileceğine dair düzenlemeler daha somutken Türk yasalarında nefret söylemiyle alakalı net bir düzenleme olmaması nefret söyleminin yaygın olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Her ne kadar Türk Ceza Kanununda ‘halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçu’ ya da anayasa da ‘ayrımcılık yasağı’ (www.tbmm.gov.tr, 2004) gibi düzenlemeler olsa da doğrudan nefret söylemini engelleyebilecek hatta nefret suçuna dair bile bir yasal düzenleme olmaması bu konudaki yasal boşluğu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Nefret suçları ve nefret söylemine dair spesifik bir yasal düzenlemesinin olmaması Türkiye’nin üye olmaya çalıştığı AB tarafından da eleştirilmesine neden olmaktadır. AB, “Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu”nda bu duruma değinmiş; Türkiye’de, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, anti-semitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele etmek üzere herhangi bir mekanizma veya belirli bir yapı oluşturulmadığını, ayrımcılık konularıyla ilgili yasal bir düzenleme bulunmadığını, anayasadaki ayrımcılık yasağı ilkesinin Mahkemelerce kısıtlayıcı bir şekilde yorumlandığını, medya tarafından yapılanlar da dâhil olmak üzere nefretin tahrik edilmesinin etkin bir şekilde kovuşturulmadığını vurgulamıştır. Raporda Türkiye’nin nefret söylemi ve nefret suçlarıyla mücadele edebilecek koruyucu mekanizmalar ve spesifik kurumlar oluşturması gerektiği ancak Türkiye’nin gerekli adımları atmadığı eleştirisi yöneltmiştir (Sinar, 2013).

1990’lı yıllarda bir linç kampanyasına maruz kalarak Paris’e sığınan ve 2000 yılında orada vefat eden Ahmet Kaya’ya Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülü verilmesi, Kürtçeye ve gayrimüslim vatandaşların haklarına dair kısıtlamalarının kısmi olarak kaldırılması, Alevi çalıştayları yapılması, başörtülü vatandaşların üniversite eğitimi almalarına ve kamu hizmetine girmelerine dair düzenlemeler toplumda ayrımcılığa karşı mücadele anlamında önemli ve umut verici adımlardır (Keneş, 2013). Ancak nefret söyleminin engellenmesi konusunda bu adımlar yeterli olmamakta; yasal düzenlemeler de yapılması mutlaka gerekmektedir. Aksi takdirde bu olumlu adımların da sembolik kalması söz konusudur.

Türk yasalarında da ifade özgürlüğünün sınırlandırıldığı bazı durumlar vardır. Türk Anayasası’nda ifade özgürlüğünü sınırlayan durumlar şöyle belirtilmektedir: “Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.” (Karadeniz,2012:139).

İfade özgürlüğünün sınırsız bir şekilde kullanılmasından kaynaklanacağı öngörülen bazı sorunları engellemek adına anayasada böyle bir madde bulunması olumludur. Ancak bu maddede daha çok devletin ve toplumun genelinin güvenliğinin sağlanmasına öncelik verilmiştir ve bu durum bireyin ya da daha küçük toplulukların ifade özgürlüğünden doğacak problemlere karşı korunmasını sağlayacak bir hukuki düzenlemenin eksikliğini gidermemektedir. İfade özgürlüğünün suiistimal edilmiş hali olan nefret söylemini engelleyici, dolayısıyla da bireyleri nefret söyleminden koruyacak bir hukuki eksiklik mağduriyetlerin artmasına neden olmaktadır.

İfade özgürlüğünün sınırlanması doğacak sorunları önlemek adına her ne kadar makul bir yol olsa da hem bir özgürlüğü kısıtlamanın negatif anlamı dolayısıyla kabul edilmeyebilmekte hem de bu kısıtlamanın yok sayıldığı durumlarda nefret söyleminin engellenmesinde yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla nefret söyleminin engellenmesi için sadece nefret söylemini engellemeye yönelik değil aynı zamanda bu söylemin

gerçekleştirildiği durumlarda uygulanacak yasal düzenlemeler de var olmalıdır. Birçok Avrupa ülkesinde nefret söylemine dair kanunlar açık, net ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bir örnek olması açısından Alman Ceza Kanunu'nun 130. paragrafındaki şu ifadeler bu konuda açıklayıcıdır: "Her kim, kamu barışını bozmaya elverişli bir şekilde, halkı, halkın diğer bazı kesimleri aleyhine kine tahrik eder veya halka bunlara karşı cebri veya keyfi muameleler yapılması için çağrıda bulunur veya halkın bazı kesimlerine sövmek suretiyle, onları kötü maksatla küçük düşürerek veya iftirada bulunarak başkalarının insanlık onuruna saldırıda bulunursa, üç aydan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."(Karadeniz, 2012: 59).

Nefret söylemiyle ilgili yasal düzenleme yapılması konusunda en büyük yetki ve inisiyatif elinde bulunduran hükümetin nefret söylemi olarak yalnızca islamofobiyi sorun olarak değerlendirip gündemine alması nefret söylemiyle ilgili yasal düzenleme yapılmasına mani bir nokta olarak görülmektedir. Oysa Başaran' a göre nefret söyleminin tanımı değerlendirildiğinde nefret söylemi mağdurları ötekileştirilerek 'diğerleri' tarafından şiddete uğrayacak şekilde hedef gösterilen kimselerdir (Aygül, 2013: 49). Bu tanıma göre sadece islamofobi değil ırkçılık, milliyetçilik, cinsel ayrımcılık gibi birçok anlayıştan nefret söylemi üretilebilir.

Temelinde önyargı ve hoşgörüsüzlük olan nefret söylemi genelde bir kişiden ziyade bir topluluğa yöneltilir. Sosyal Değişim Derneği tarafından nefret suçlarıyla ilgili hazırlanan rapora göre nefret söyleminin yöneltildiği ya da nefret suçuna maruz kalan kişi asıl hedef değildir; asıl hedefse onun belirli ortak karakteristikleri paylaştığı gruptur. Mağdur aynı grup içinden başka bir kimse de olabilirdi. Saldırı nefret söylemi şeklinde de olsa bu söylemin suça dönüşmüş halinde de olsa asıl saldırı kişiye yönelik değil, o kişiyi ait olduğu tüm gruba yöneliktir. Nefret söylemini gerçekleştiren kişi, belli bir şahsa yönelik nefret veya önyargıyla değil, o kişinin sahip olduğu özelliklere ve aidiyetlerine yönelik beslediği önyargılarla hareket etmiş olmalıdır (Sosyal Değişim Derneği, 2010:8). Akıncı da nefret suçlarını diğer suçlardan ayıran özelliğinin onun önyargılardan güdülenerek işlenmesi olduğunu ve nefret söyleminin nefret suçlarının ikinci önemli unsuru olduğunu vurgular (Akıncı, 2009: 104). Önyargı nefret suçlarının bir adım öncesinde de nefret söylemine kaynaklık etmektedir; başka bir deyişle önyargı nefret söyleminin bir sonraki adımının nefret suçu olmasının nedenlerindedir. Bir adım sonrasında nefret suçlarını getiren nefret söylemine cezai yaptırım uygulanması nefret suçları gibi ciddi toplumsal sorunları engellemek adına da gereklidir.

Nefret söylemine (ve suçlarına) dair yasal düzenlemeleri yapma yetkisini elinde bulunduran siyasilerin bu görev ve sorumluluklarını yerine getirmemelerini 'toleranssızlığı tolere etmek' olarak değerlendiren Vestal, toleranssızlık, hoşgörüsüzlük içeren açıklamaların korumayı hak etmediğini vurgulamaktadır. (M.Vestal, 1993). Yasal düzenlemelerin eksikliğinin nefret söyleminin ve nefret söyleminin yol açtığı nefret suçlarının artmasına neden olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, nefret söyleminin ve nefret suçlarının tanımının yapılması; kanuni düzenlemelere ek olarak toplumsal algıyı dönüştürecek çalışmalar yapılması önemlidir (Çetin, 2012: 35). Nefret söyleminin toplumda tartışılması ve kanunlarda yerini alması toplumsal barış ve huzur için gereklidir. Aksi takdirde topluma yayılan nefret söyleminin nefret suçlarını getirmesi; nefret suçlarının da toplum düzenini derinden sarsması muhtemeldir.

SONUÇ

Dünyanın farklı coğrafyalarına bakılarak çizilecek genel tablodan kendini dünyanın en üstün varlığı kabul eden insanın haklarına dair büyük saldırılar olduğu görülmektedir. Günümüzün -belki de çok ihlal edilmesinden dolayı-en önemli kavramlarından olan insan hakları, yine insana özgü bir hak olan ifade özgürlüğü hakkı tarafından da çokça ihlal

edilmektedir. Ancak insan hakları diye bilinen haklar ifade özgürlüğü hakkında daha temeldir. Bireylerin saygınlığı ve onurunu korumak için var olan haklar ve özgürlüklerin bireyin saygınlığı ve onurunu yıpratmak için kullanıldığı noktada haklar ve özgürlükler de müdahale edilebilir bir konumdadır. İfade özgürlüğü insan için vazgeçilmez bir özgürlüktür, ancak nefret söylemi sınırının çizilmediği yerde ifade özgürlüğü bireylerin onuruna ve saygınlığına saldırıya dönüşebilmektedir. Toplumlar ve bireyler için potansiyel tehlikeler içeren ifade özgürlüğünün saldırıya dönüşmüş bu halini engellemek için toplumların idarecisi konumundaki devlet ya da siyaset kurumunun faaliyetleri büyük önem taşımaktadır.

Amacı toplumun huzurunu sağlamak olan devlet, toplumsal barışın korunması için nasıl adaleti sağlamakla, eşitliği gerçekleştirmekle mükellefse, toplumsal barışın devamı için gerekli olan nefret söyleminin de engellenmesi konusunda aynı şekilde sorumluluk taşımaktadır. Devletin asli görevi vatandaşlarını korumaksa, nefret söylemi yoluyla vatandaşların birbirlerini tehdit ve rahatsız etmesine engel olacak kurum da devletin organları olan yasama, yürütme ve yargıdır. Yürütmenin ya da diğer siyasi kurumların bu konuda irade beyan etmeden ve yasamanın herhangi bir düzenleme gerçekleştirilmeden yargının bu konuda işlemleri zor olduğundan asıl görev ve sorumluluk siyasilerin üzerindedir.

Türkiye’ de nefret söyleminin yasalarla engellenmemesinin sebebinin ifade özgürlüğünü korumak olmadığı, bu özgürlüğün Türkiye’de sorunlu olmasından ve başka nedenlerle kolaylıkla sınırlandırılabilmesinden anlaşılabilir. Düşünce çeşitliliğini engelleyen, nefret suçlarına kolayca dönüşebilen, toplumsal huzur ortamını bozan nefret söylemine dair yasal düzenleme olmaması bu konuda yetkili ve görevli kurumların gerekli adımları atmamasından kaynaklanmaktadır. Serbest bırakılması gereken ifade özgürlüğü ve kısıtlanması gereken nefret söylemi iken tam aksi bir durumun geçerli olması Türkiye’nin karşı karşıya olduğu toplumsal ve hukuki boyutları olan önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümünde kilit bir konumda olan siyaset kurumu toplumda derin yaralar açma potansiyeline sahip bir söylemi engellemek adına üzerine düşeni gerçekleştirme konusunda etkili bir politika izlemekten sorumludur.

Kaynakça

Akncı, F. S. (2009). *Hate Crimes*. *Annales*(58), 101-117.

Aygül, E. (2013). “*Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım Ağı Olarak Facebook Örneği*”. Yüksek Lisans Tezi (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Çetin, S. (2012). “*Nefret Suçlarına Karşı Yasal Düzenleme Arayışları*”. *Stratejik Düşünce*, 30-36.

Dil, A. N. (2013, Aralık 10). Ocak 29, 2014 tarihinde www.ankarastateji.org. adresinden alındı

Erol, C. (2012). “*Yeni Medyada Nefret Söylemi ve Fanatizm: Video Paylaşım Sitelerinde Nefret Söylemi Analizi*”. Yüksek Lisans Tezi (Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Hernández, T. K. (2010, 10 28). *Hate Speech and The Language of Racism in Latin America*.

<http://aihmgunlugu.blogspot.com.tr/2012/06/aihm-ictihatlarinda-nefret-soylemi-hate.html>

<https://en.rsrf.org/press-freedom-index-2013,1054.html>

İnceoğlu, Y., & Sözeri, C. (2012). *Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu : “Ya sev ya terk et ya da...”*. 02 11, 2014 tarihinde <http://okul.selyam.net/docs/index-17791.html> adresinden alındı

Karadeniz, S. (2012, aralık). Tez Merkezi. şubat 11, 2014 tarihinde yok.gov.tr
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd3ab673b46fd28e5255a055747fa323c4fe4baa5929613e0629c6fe6d2016b6ae5> adresinden alındı

Keneş, B. (2013, 10 29). 03 10, 2014 tarihinde <http://www.todayszaman.com/columnist/bulent-kenes-330102-hate-speech-in-politics-and-media.html> adresinden alındı

- Kımk**, B. N. (2013). *What is Wrong with hate Speech: Reflection on Political Theory, Legal Regulations and Turkish Case*. Yüksek Lisans Tezi(ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Koncavari**, A. (2013). *Hate Speech in New Media, Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, MCSER publishing. 02 11, 2014 tarihinde <http://www.mcser.org/journal/index.php/ajis/article/view/792/823> adresinden alındı
- Küzeci**, E. (2007). “*AIHS'nin 10. Maddesi Işığında Nefret İçerikli ve Irkçı Nitelikli Düşünce Açıklamaları*”. TBB Dergisi, 174-201.
- M.Vestal**, T. (1993). *Hate Speech in the Age of Political Correctness. Annual Meeting of the Oklahoma Political Science Association*. Oklahoma, Stillwater: Oklahoma State University.
- Macovei**, M. (2005). *İfade Özgürlüğü*. Strasbourg: Avrupa Konseyi Yayınları.
- Mcgonagle**, T. (2013). *The Council of Europe Against Online Hate Speech: Conundrums and Challenges*. Council of Europe Conference of Ministers responsible for media and information society, freedom of expression and democracy in the digital age: opportunities, Rights, responsibilities. Belgrade: Council of Europe.
- Peltonen**, L. S. (2010). *Hate Speech Against the Roma in Romania: Discourse Analysis on Three Romanian*. Master's Thesis(University of Helsinki, faculty of Social Sciences).
- Seaman**, J. (2008). *Hate Speech and Identity Politics: A Situationist Proposal*. Florida State University Law Review, 36(99), 99-125.
- Sınar**, H. (2013). “*Türk Hukukunda Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenleme Çalışmaları*”. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19(2), 1271-1301.
- Sınır Tanımayan Gazeteciler**, R. (2014). *Basın Özgürlüğü Endeksi*. Paris.
- Sosyal Değişim Derneği**. (2010). *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl 10 Örnek*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
- Stakic**, I. (2011). *Homophobia and Hate Speech in Serbian Public Discourse: How Nationalist Myths and Stereotypes Influence Prejudice Against the LGBT Minority*. Yüksek Lisans Tezi(University of Gothenburg, School of Global Studies).
- tdk.gov.tr. (2014). 02 2014, 17 tarihinde http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5301f6d1b13b41.88599513 adresinden alındı
- Weber**, A. (2009). *Nefret Söylemi El Kitabı*. (M. Çulhaoğlu, Çev.) Strazburg: Avrupa Konseyi Yayınları.
- www.tbmm.gov.tr. (2004). 03 18, 2014 tarihinde TBMM: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> adresinden alındı
- Yardımcı**, G. (2014). 02 10, 2014 tarihinde www.umut.org.tr/.../GizemYardimci_manevi_siddet_temelinde_nefret_s adresinden alındı